

Vooraankondiging KNBV-excursie naar Brussel

De Commissie Buitenland wil een excursie organiseren naar Brussel op donderdag 2 en vrijdag 3 juni 2005. Het doel van deze excursie is tweeledig. Op donderdag 2 juni bezoeken we de Europese Commissie en de Landbouwrapraad van de EU. Onderwerp is het EU bosbeleid en de effecten daarvan op het Nederlandse bosbeheer. Tevens zullen we geïnformeerd worden over de financieringsmogelijkheden die de EU kent. Op vrijdag 3 juni brengen we een bezoek aan het Zoniënwoud. Onze Belgische collega's zullen ons vertellen over het beheer van dit bos. In het programma zullen we voldoende tijd inbouwen voor contacten met onze Belgische collega's.

De reis wordt per bus gemaakt. We vertrekken op donderdag om ca 9.00 vanaf Utrecht CS. Op vrijdag zijn we om 21.30 uur terug op Utrecht CS. We overnachten in een hotel. In één bus kunnen 48 personen mee.

De kosten van deze excursie zullen liggen tussen de € 150 en € 200. Dit is inclusief busreis, overnachting, ontbijt, twee lunches en twee diners, maar exclusief drankjes.

Graag hoort de Commissie Buitenland of u hierin geïnteresseerd bent. U kunt onder vermelding van uw naam, adres en emailadres uw interesse kenbaar maken aan Mw Jeannette van Rijsoort, Secretaris Commissie Buitenland - KNBV, p/a Unie van Bosgroepen, Postbus 8187, 6710 AD Ede (email: j.vanrijsoort@bosgroepen.nl). U kunt bij deze opgave ook punten aangeven die u graag aan de orde gesteld ziet tijdens deze excursie. Wanneer alle excursiegegevens bekend zijn zullen wij u vragen uw opgave definitief te maken. ▲

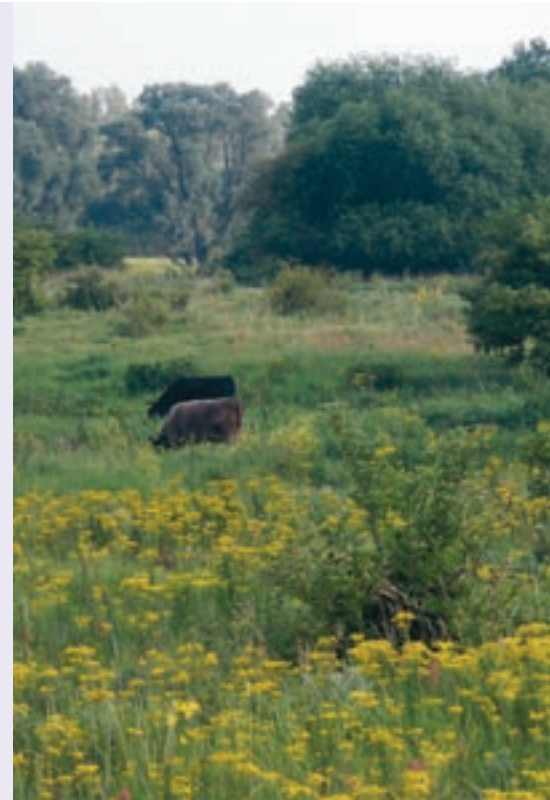
Begrazing geen zaak van voor- of tegenstanders

De begrazingsdiscussie verdient een scherper vervolg dan de conclusie van Henk Beije in het vorige Vakblad. Beije concludeert dat er een hek lijkt te staan tussen voor- en tegenstanders en dat de tijd moet leren wie er gelijk krijgt. We weten inmiddels veel meer over de effecten van begrazing. Wel moeten we goed onderscheid blijven maken tussen begrazing als sleutelproces in ecosystemen en de bruikbaarheid van grote grazers als beheersmaatregel.

Een groot deel van de Nederlandse flora en fauna is van oorsprong direct of indirect afhankelijk van enigerlei vorm van natuurlijke begrazing. Het gaat om vrijwel alle soorten van graslanden, ruigtes en struwelen, maar ook om talloze soorten uit pionier-, oever- en bosmilieus. Grote grazers spelen een sleutelrol in natuurlijke systemen en in die context is begrazing geen onderwerp voor heftige voor- of tegenstand.

Anders wordt het als we ons de vraag stellen of begrazing zich leent voor het realiseren van een bepaald natuurbeeld of terreingebruik. Het behoud van cultuurlandschappen, het realiseren van waterberging of het accommoderen van ruiterroutes kan immers op gespannen voet staan met de aanwezigheid van grote grazers. We moeten ons dan wel realiseren dat we zelf de veroorzaker zijn van die spanning. En het moge duidelijk zijn dat begrazing nooit de oplossing kan zijn voor alle beheersvragen die het systeem van natuurdoeltypen oproept.

Als Ruud van der Meijden ziet dat een orchideeënveld op Voorne wordt opgevreten door grazers, trekt hij daaruit ten onrechte de conclusie dat grazers en orchideeën niet samen gaan. In diezelfde regio, op de Hellegatsplaten, de Dintelse gorzen of op de Landtong van Rozenburg zien we juist dat soorten als rietorchis, brede orchis, moeraswespenorchis en bijenorchis zich de afgelopen jaren vestigden na introductie van begrazing. Daarmee wil ik overigens niet zeggen dat er geen discussie mogelijk is over de huidige begrazing versus het behoud van orchideeën op 'het vliegveldje' van Oostvoorne.

Onder invloed van natuurlijke begrazing breidt het areaal hardhoutooibos rond het Colenbrandersbos zich fors uit.

Van der Meijden gaat echter verder en grijpt dit incident aan om het hele begrazingsverhaal in een kwaad daglicht te stellen. Daarmee stelt hij zich op als iemand die in een rotte appel heeft gebeten en vervolgens iedereen afraadt om fruit te eten. Vanuit verschillende hoeken van de natuurbescherming is hier terecht en genuanceerd op gewezen. Dit neerzetten als een strijd tussen voor- en tegenstanders van begrazing is echt teveel eer voor Van der Meijden.

Henk Beije stelt de vraag of structuurvariatie die het gevolg is van begrazing, daadwerkelijk wordt benut door planten en dieren die hier theoretisch op zouden moeten reageren. Dat is inderdaad een van de kernvragen die ons bezighoudt bij de ontwikkeling en monitoring van begrazingsprojecten. Het beeld is nog verre van compleet, maar in het rivierengebied weten we inmiddels al wel van vele honderden planten- en diersoorten, dat ze hun plek in de begrazingsgebieden hebben gevonden. Binnenkort verschijnt een monitoringsverslag dat in opdracht van de provincie Gelderland is gemaakt. Dit laat een reeks van tientallen Rode lijstsoorten zien die zich opnieuw hebben gevestigd of hun areaal aanzienlijk hebben weten

Opinie, reactie, ingezonden

foto's Twan Teunissen

Zomer 2004: miljoenen sprinkhanen bevolken de zomerruigtes in begrazingsgebieden.

uit te breiden dankzij de combinatie van meer rivierdynamiek en natuurlijke begrazing in de Gelderse Poort.

Toegegeven: langs rivieren en in beekdalen verlopen vestigingsprocessen een stuk sneller dan bijvoorbeeld op de hogere zandgronden, maar ook daar leidt begrazing onmiskenbaar tot de ontwikkeling van meer complete levensgemeenschappen, zoals onderzoek op onder andere de Veluwezoom laat zien.

Natuurlijk worden we ook in het rivierengebied geconfronteerd met het dilemma dat de herintroductie van begrazing als natuurlijk proces op gespannen voet kan staan met het behoud van bijzondere soorten. Het Colenbrandersbos is zo'n voorbeeld. Tien jaar na de herintroductie van grote grazers in de Millingerwaard hebben Staatsbosbeheer en Stichting Ark besloten om dit laatste restant hardhoutooibos, dat overigens ooit in een begraasd landschap is ontstaan, op te nemen in de grotere begrazingseenheid. Pas toen (of toen al, het is maar hoe ongeduldig je bent) had het merendeel van de karakteristieke bossoorten zich ook in de omliggende terreinen gevestigd. De hernieuwde begrazing van het bos leidde onder meer tot het verdwijnen van balsemienruigtes en tot veel

wortelopschot van sleedoorns.

Na een langdurig hoogwater en een hete zomer hebben we het gebied toch weer afgesloten voor de grazers omdat de laatste populatie besanjielieren bij dergelijke extreme omstandigheden onder de voet dreigde te worden gelopen. Tegelijkertijd is een deel van de populierenaanplant, verantwoordelijk voor de balsemienruigtes, gekapt en zijn oude doorgeschoten sleedoorns teruggesnoeid, om ze weer van onder uit te laten lopen. Inmiddels zijn we weer een jaar verder en om de sleedoornuitlopers te laten uitgroeien tot dichte struwelen zullen de grazers weer geleidelijk toegang krijgen tot het bos. Prettige bijkomstigheid is dat nu ook van de besanjiel de eerste exemplaren buiten het Colenbrandersbos zijn aangetroffen. Rondom het bos is door begrazing op voormalige akkers en weilanden inmiddels een landschap aan het ontstaan van struwelen, hardhoutbosjes en stroomdalweiden. Landschappelijk vertoont dit veel overeenkomsten met de situatie waarin het Colenbrandersbos ooit zelf ontstond, maar nu gebeurt dat over een viervoudige oppervlakte! Ik ga wat uitvoerig in op dit voorbeeld omdat het duidelijk maakt dat zelfs binnen een con-

text waarbij natuurlijke begrazing volledig geïntegreerd is in het totale ecosysteem, er toch zorgvuldig kan worden omgegaan met het voortbestaan van afzonderlijke soorten. De natuurbescherming is in dit soort situaties meer gebaat bij goede monitoring en accurate toepassing van nieuwe inzichten dan bij generalisaties over grote grazers.

Er blijft genoeg over om te bediscussiëren. Over begrazingsdichtheden in verschillende terreintypen, of over een wenselijk minimumareaal voor grote grazers, of over seizoensgebonden aspecten van begrazing, die leiden tot verschillend gebruik van zomer- en winterterreinen zijn we nog lang niet uitgepraat. Ook de angst voor grazers, die zelden uitgesproken wordt, maar wel degelijk meespeelt in de waardering van begrazing, zou meer aandacht moeten krijgen. De uitkomst van dit soort discussies kan betekenen dat een gebied wel of niet begraasd wordt, maar volgens mij niet dat we voor of tegen grote grazers zijn. ●

Wouter Helmer
Ecoloog en directeur Stichting Ark